

Неабходна засцерагаць ад наступных зрусіфікаваных штучных канструкцый і выразаў:

Ён выбраў спартыўны касцюм па свайму росту. Правільна – пад свой рост;

Гэты касцюм аказаўся вялікі па памеры. Правільна – вялікі памерам;

Пятро Іванавіч з’яўляецца загадчыкам кафедры. Правільна – загадчыкам кафедры;

Яна вельмі глядзела за сабой. Правільна – глядзела сябе;

Мы атрымалі чатырохпакёвую кватэру. Правільна – кватэру на чатыры пакоі;

Мікола падрас і станавіўся гаспадаром. Правільна – браўся на гаспадара;

Каця правучылася ва ўніверсітэце больш трох гадоў, але не закончыла яго. Правільна – больш за тры гады;

Сцяпан быў разумней усіх у групе. Правільна – разумнейшы за ўсіх;

Мы набылі неабходныя падручнікі па новаму прадмету. Правільна – па новым прадмеце і інш. (з вуснага маўлення студэнтаў).

Памылковымі будуць у беларускай мове, напрыклад, і такія словазлучэнні, як *хварэць грыпам, хворы тыфам, захварэць адзёрам* і інш. Дзеясловы *хварэць, захварэць*, а таксама прыметнік *хворы* ў беларускай мове патрабуюць формы вінавальнага склону назоўніка з прыназоўнікам *на*: *хворы на сухоты, захварэць на шкарлятыну, хворы на адзёр, захварэць на грип*.

Акрэсленыя намі інтэрферэнцыйныя памылкі – толькі нязначная частка найбольш тыповых і ўстойлівых парушэнняў, якія хоць і не зацямняюць сэнсу пачутага, аднак з’яўляюцца ўстойлівымі і скажаюць нормы літаратурнай мовы на ўсіх узроўнях і спараджаюць устойлівасць трасянікі.

Н. Ю. Паўлоўская

ЛІНГВАКУЛЬТУРНАЯ АДАПТАЦЫЯ ФОРМУЛ МАЎЛЕНЧАГА ЭТЫКЕТУ

Адной са значных задач лінгвістыкі выступае вывучэнне сродкаў маўленчага этыкету і іх выкарыстанне ў розных камунікатыўных сітуацыях. Асаблівую важнасць набывае кантрастыўнае даследаванне гэтых адзінак, паколькі яны, выконваючы рэгулятыўную функцыю ў метакамунікацыі, садзейнічаюць паляпшэнню міжасобасных адносін, выражаюць добразычлівасць, сімпатыю, маюць, безумоўна, свае этнакультурныя адрозненні, рэалізуючы нацыянальна-спецыфічныя стэрэатыпы. Гэтыя міні-дыскурсы ўтрымліваюць глыбінныя сэнсы, сфарміраваныя ў старажытнасці і захаваныя ў свядомасці этнасаў генетычна.

У аснове выразаў маўленчага этыкету ляжаць прадстаўленні чалавека пра «сацыяльна ўхваленыя маўленчыя паводзіны, вынікам якіх з’яўляецца агульнасць спосабаў гарманізацыі зносін у розных лінгвакультурах» (С. А. Рисинзон, 2010). Нягледзячы на абсалютную прагматычнасць гэтых

структур і неабходнасць максімальнага ўліку пры іх аналізе кагнітыўна-камунікатыўнай парадыгмы навуковых ведаў, гэтыя сэнсы часта трансліруюць найважнейшыя этнічныя коды, захоўваюць гістарычныя асаблівасці развіцця народаў, маніфестуюць глыбінную рэферэнцыю да сваёй першакрыніцы, якая абавязкова пакідае пэўны адбітак у семантыцы моўнай адзінкі. І задача даследчыка высветліць яго, паколькі, адлюстроўваючы рэферэнцыю да пэўнага дэнатату і ўвасабляючы ментальныя вобразы прадметаў і з’яў, моўныя сродкі тым самым змяшчаюць пэўны тып светаўспрымання чалавека ў гістарычным развіцці.

Значэнне, адлюстроўваючы сутнасць прадмета, з’явы, працэсу, фарміруецца вельмі працяглым часам у складанае мазаічнае спалучэнне, якое спараджае моўную адзінку са сваёй семантычнай парадыгмай – гістарычна ўстойлівым комплексам, што на розных этапах мае «розныя мадэлі спалучальнасці, дзе колькаснае павелічэнне прыметы вядзе да стварэння новай адзінкі ў межах пэўнага якаснага поля» (И. Г. Кошечая, 2012). Адпаведна прадстаўленым тэарэтычным палажэнням быў праведзены кантрастыўны аналіз формул маўленчага этыкету з семантыкай развітання ў рускай, беларускай, англійскай мовах. Мы паспрабавалі паказаць, як глыбінныя, генетычныя значэнні моўных эксплікатараў, занатаваныя ў этымалагічных і гістарычных слоўніках, уплываюць на іх сучасныя прагматычныя сэнсы і адаптуюцца з імі. У лінгвістычных даследаваннях тлумачацца галоўным чынам адваротныя працэсы: як прагматыка мяняе значэнне моўнага знака.

Матэрыялам для аналізу паслужыла назва мастацкага фільма на англійскай мове, якая ўтрымлівае формулу маўленчага этыкету і яго пераклады на рускую і беларускую мовы. Загалоўкі як маўленчыя акты «пацверджаных ведаў» (Н. М. Вахтэль), што становяцца зместам наступнага за ім твора, прагназуюць іх сэнс, эксплікуюць аўтарскія інтэнцыі, уздзейнічаюць на адрасата, з’яўляючыся квінтэсенцыяй любога сачынення. Таму вельмі важны іх адэкватны пераклад – «перакадзіраванне» з адной мовы на іншыя з улікам міжкультурных, гістарычных, сацыяльных, міжмоўных адрозненняў, тыпаў твораў, індывідуальнасці перакладчыка.

Падзеі фільма «Goodbye, Mr. Chips» (ЗША, 1969) ахопліваюць перыяд з 1870 да Першай сусветнай вайны і адбываюцца ў адным з гарадкоў віктарыянскай Англіі, дзе жыве ціхі настаўнік містар Чыпінг, які некалькі дзесяцігоддзяў адпрацаваў у школе-інтэрнаце для хлопчыкаў. Ён вывучыў некалькі пакаленняў дзетак, што сталі для яго сапраўднай сям’ёй. Незалежна ад моды і грамадскіх настрояў, лагодны, старамодны і цудоўна нязграбны галоўны герой застаецца ўвасабленнем добрай старой Англіі.

Англійская структура *Goodbye* значыць ‘salutation in parting’ – ‘вітанне пры расстанні’ (Cambridge Dictionary); узыходзіць да «*Godbwye* – ‘a contraction of God be with ye... , influenced by good day, good evening; include God be... you’ ‘скарачэнне *Хай Бог будзе з вамі* пад уплывам хорошага дня, хорошага вечара’» (Online etymology dictionary). У адсылцы да

сакральных сэнсаў *good bye* акцэнтуюе семантыку разлукі ў якасці рытуальнага абраду, тым самым уносіць у назву фільма дадатковую ноту развітання з цэлай эпохай, увасобленай у адным чалавеку.

Рускі адпаведнік «Прощайте, мистер Чипс» занатоўвае этымалогію, звязаную з праславянскай словаформай «*prostiti, **прости́ть** прощу́, загадны *прості́*; ст.-рус. простити ‘вылечиць’, славен. prostíti, prostím ‘дараваць’, чэш. prostiti ‘вызваліць’ ад *prostь» (М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка). У сваю чаргу, праславянскае «*prostь – ‘просты’, ст.-рус. прость ‘прамы’, ‘адкрыты’, ‘свабодны’, ‘шчодры’, ‘багаты’; сербахарв. про́ст – ‘прастадушны’, ‘просты’, ‘дараваны’, славен. pròst, prósta ‘нязмушаны’, ‘свабодны’, ‘звычайны’, ‘просты’; параўн. з літ. āpstas ‘барацце’, apstūs ‘багаты’, ‘шчодры’, ‘шырокі’, atstūs ‘аддалены’, ст.-інд. suṣṭhú – ‘той, хто знаходзіцца ў добрым стане’» (Там жа).

Глыбінная рэфэрэнцыя лексемы *прощай* выяўляе этнічны стэрэатып у выглядзе інтэнцыі ‘будзь адкрытым, свабодным, шчырым, жыццярадасным, нястомным’ і дадае ў назву фільма семантыку аптымізму і станоўчага настрою, якая ўбудоўваецца ў сучаснае значэнне гэтай этыкетнай формулы – ‘wokліч пры расставанні на працяглы час ці назаўсёды, зняць віну з кагосьці, вызваленне ад абавязкаў, доўгу’ (Большой толковый словарь русского языка, под ред. С. А. Кузнецова).

Магчымы пераклад назвы фільма на беларускую мову – «Бывай, містар Чыпс» – уносіць свае лінгвакультурныя фарбы ў адпаведнасці з семантыкай і этымалогіяй лексемы *бывай*.

Беларускае *бывай* (імператыў дзеяслова *быць*) утворана ад «праслав. *byti, з якога пайшлі: ст.-рус., ст.-слав. быти, рус. быть, укр. бути, сербахарв. бйти, славен. bíti, чэш. být, пол. być; в.-луж. być, н.-луж. byś. Роднаснае літ. būti ‘быць’, ст.-інд. bhūtis, bhūtis ‘быццё, добры стан, поспех’, ірл. buith ‘быццё’, далей, ст.-інд. bhávati ‘ёсць, маецца, паходзіць’, грэч. φύομαι ‘стануўлюся’, лац. fui ‘я быў’, futūrus ‘будучы’, гоц. baian ‘жыць’, д.-в.-н. būan; гл. Бернекер 1, 114 і інш.» (М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка).

Семантычная інфармацыя, закадзіраваная ў гэтай паўсядзённай формуле, апелюе да суразмоўцы і яго жыцця як дастатку, росквіту, пазітыўнага ўспрымання ўсяго існага. Гэта этыкетная формула мае больш абстрактнае значэнне за рускую *прощай* і ў сваёй усеабдымнасці больш суадносіцца з англійскім выразам *Goodbye*, але пазбаўлена сакральнага сэнсу.

Пры перакладзе адбываюцца не проста замены слоў адной мовы на другую, а сутыкаюцца розныя эпохі, культуры, традыцыі, складаны мыслення, асобы. Таму значэнне нават самага маленькага выказвання не абмяжоўваецца яго моўным і камунікатыўным зместам, а ўключае не менш значныя для суразмоўцаў глыбінныя, імпліцытныя сэнсы, якія вельмі часта бяруць пачатак у гісторыі моўнай адзінкі. Лінгвакультурная адаптацыя моўных адзінак як спосаб дасягнення раўнавагі камунікатыўнага эфекту ў тэксце арыгінала і тэксце перакладу прадугледжвае інтэгрэтыўны падыход – сукупнасць

структурна-семантычных, кагнітыўных, камунікатыўна-прагматычных ведаў у сінхраніі і ў дыяхраніі. Падобная мультыпарадыгмальнасць дапаможа пабудавать тэорыю перакладчыцкай эквівалентнасці як асновы камунікатыўнай раўнацэннасці, стварыць агульную тэорыю міжмоўнай камунікацыі, вылучыць і апісаць нацыянальныя духоўна-культурныя коды – «ключы для разумення разнастайных лінгвакультур у іх сацыяльнай і нацыянальнай дэтэрмінаванасці» (У. І. Карасік).

Л. В. Первушина

ТВОРЧЕСТВО Н. АРСЕНЬЕВОЙ В КОНТЕКСТЕ ЛИТЕРАТУРНОЙ ЖИЗНИ БЕЛОРУССКОЙ ДИАСПОРЫ США

Белорусско-американская литература (творчество авторов белорусской диаспоры) является одним из компонентов многонационального и мультикультурного художественного пространства США. Оно сформировалось как относительно самостоятельное явление лишь в 1950-х гг. и было связано с приездом в Северную Америку ряда писателей, уже известных на родине, а их творческие поиски определили вектор развития белорусской литературы в США. Среди авторов – Н. Арсеньева, А. Адамович, К. Акула (Канада), А. Березка, Ю. Витьбич, А. Галина, А. Змагар, Я. Золак, М. Кавыль, В. Клишевич, Р. Крушина, А. Сакович, М. Седнёв, В. Седуро, Я. Юхновец, С. Ясень и др.

Творчество Натальи Арсеньевой – талантливой писательницы белорусской эмиграции в США XX в. – уже стало «золотой частью духовного наследия национального творчества» (Л. Савик) и «неотъемлемым компонентом общенациональной письменности Беларуси» (А. Пашкевич). Как и в творчестве других писателей белорусско-американской литературы, в поэзии Н. Арсеньевой освещаются характерные для эмиграции вопросы родины и чужбины, дома и бездомья, жизни и смерти, добра и зла, изгнания и одиночества, печали и любви в ее различных проявлениях. Подобно другим авторам, писательница воспекает и прославляет покинутую отчизну, постоянно возвращается к ней в своих мыслях, чувствах и в поэтических произведениях большой художественной силы. Как и многие белорусско-американские писатели, Н. Арсеньева наполняет свое творческое наследие ностальгическими мотивами, раскрывает глубину тоски по родине через моральную рефлексию, через воссоздание конкретно-чувственных ностальгических образов и вторичное их переживание.

Однако творчество Н. Арсеньевой является сложным явлением эстетического порядка и характеризуется особой многослойностью, многоплановостью, многоуровневостью и многорегистровостью. Ее произведения включают множественность поэтических смыслов, сочетание разноплановых образов, богатство оттенков настроения, присутствие субъективного лирического и философского подтекста. Многомерность и многосоставность, а также интеллектуальная утонченность и глубина произведений объясняются силой